

Мультиверсум. Філософський альманах. - К.: Центр духовної культури, - 2005. - № 46.

М.А. Мінаков,

докторант національного університету
"Києво-Могилянська Академія"

ЛОГІКА ДОСВІДУ: ПРОЕКТ РУДОЛЬФА КАРНАПА ЛОГІЧНОЇ ПОБУДОВИ СВІТУ

Розвиток природничих та точних наук в XIX та на початку XX століть постійно змушувало філософський цех відчувати свою меншовартість. Успіхи науки створювали ситуацію, коли філософія мала постійно переглядати власні підвалини. Ці спроби спричинили падіння гегельянства, появу нових потужних філософських течій, зокрема неокантіанства, а пізніше і феноменології, які визнавали свою місію щодо сукупності наук. І сам факт значної зміни умов життя людини, і очікування щодо подальших змін, і прискорення ритму життя і важливості наукової думки - все це разом вимагало від філософів відповіді на питання про успішність наук, про наслідки технічного прогресу.

Одною з відповідей філософії на виклики епохи був проект модерного емпіризму, який розробляли і намагалися втілити теоретики, що входили до Віденського гуртка, передусім О. Нойрат (1882-1945), М. Шлік (1882-1936) та Р. Карнап (1891-1970). Постать Р. Карнапа привертає увагу передусім своєю значущістю та впливовістю, зокрема, на розвиток філософського процесу в Північній Америці. Через різні обставини мислитель працював не лише у Відні, а й у Празі (в 30-ті роки XX ст.) та в США (викладав у Чикаго з 1936 р.). Вплив його на розвиток аналітики мови та розвитку прагматизму важко переоцінити. У цій статті розглянемо спосіб логічної побудови світу, котру запропонував Карнап, як адекватне втілення логіцизму, фізикалізму та емпіризму Віденського гурту. Це буде немовби відповіддю на питання щодо програми логічної реформи філософії, розпочатої Фреґе, Расселом та Вітгенштайном.

Перш ніж розпочати розгляд способу логічної побудови світу, на мою думку, слід визначити філософський контекст, який спрямовував діяльність віденців у 20-30-ті роки минулого століття. Йдеться передусім про ті зрушення, які спричинив Ґ. Фреґе (1848-1925), коли розмежував смисл і значення, а також звернув увагу філософії і логіки на різні рівні формулювання судження та роль мови у формулюваннях щодо станів справ. Фреґе називав судженням з'ясування істинного значення. Судженням є визнання істинності певної думки, що рухається від рівня думок до рівня значень. Тобто судження, всупереч кантівському розумінню, є не сполученням суб'єкта і предиката, оскільки вони є лише елементами думки, а відношенням між думкою та її істинним значенням [14, 33]. Зокрема, в цей спосіб Фреґе наголосив і на відмінності логіки і епістемології та теорії досвіду: інтерес логіки полягає у виявленні сполучки смислу/думки та істинного значення, тобто вона вивчає судження. Судження це "розрізнення частин у межах істинного значення. Це розрізнення відбувається на основі звернення до думки" [14, 34]. Теорія досвіду та епістемологія розглядають основи пізнання в цілому, тобто паралельно: і зв'язок смислу із значенням, і значення як таке (самореферентність значення).

Внаслідок розрізнення смислу і значення у Ґ. Фреґе стає зрозумілим інтерес пізнання: "для пізнавальної цінності смисл речення, а саме виражена в ньому думка, має не меншу вагу, ніж його значення, тобто його істинне значення" [14, 34]. У цей спосіб вся сфера смислу, зокрема і сфера вираження смислу, постає в теорії досвіду як її легітимна проблема.

Якщо розглядати наведені міркування в історико-філософській перспективі, то фактично перед нами постає філософський проект, який дає змогу з нових позицій проаналізувати загальні структури нашого мислення, тобто (в термінах самого Фреґе) чіткою і прозорою мовою описати умови істинності, яка більше не розглядається лише в термінах судження. "[М]іж думкою та її істинним значенням існує не те саме відношення, що й між суб'єктом і предикатом. Суб'єкт і предикат... є частинами думки і перебувають на одному й тому самому рівні з точки зору пізнання" [14, 33]. Розрізнення істинного значення і смислу було покладено в основу філософського проекту логічного позитивізму, який здолав обмеження суб'єкт-об'єктним відношенням проблеми досвіду. Цей проект додає до двох традиційних сфер - речей (природи) та "уявлень свідомості" (в межах яких намагалися описати досвід та дати свій проект логіки неокантіанці) третю визначальну сферу - думки, яка є відповідником Ляйбніцевої "землі вічних істин". У цей спосіб Фреґе створює можливість для подолання соліпсизму: окремішність сфери думки допомагає розглядати і речі, і інших людей як реальних. Крім того, свою особливу реальність думки виявляють через вплив на стани речей, що вводить новий вимір до аналізу досвіду. Тож у цих міркуваннях з'являється ціла низка положень, які буде активовано у філософських дискусіях Віденського гуртка в XX ст.

Хоча міркування Ґ. Фреґе були помічені філософами одразу, проект логічної реформації філософії став впливовим лише тоді, коли Б. Рассел (1872-1970) звернув на нього свою увагу, спрямував свою критику і водночас творче натхнення на впровадження проекту. Він поділяв думку Фреґе щодо способу, в який філософія має з'ясувати зв'язок слів, в яких ми висловлюємо думки, і речей/фактів, про які йдеться у цих висловах. Рассел вважав за потрібне здійснити строгий аналіз мови і послідовне вирішення найпростіших мовних форм і структур для виявлення справжнього зв'язку між світом і словами. На основі критики теорії

референції Фреге він остаточно сформулював позицію логічного емпіризму, в якому було імпліковано синтаксичні дослідження досвіду. Так, він обстоював думку, що мова - це ієрархія "атомарних фактів", які перебувають у нероз'ємній єдності із "атомарними пропозиціями". Тож мова була для нього в певному розумінні досвідом у його сформованості та наявності [12, 8]. Що ж до традиційного питання про суб'єкта такого досвіду, то Рассел ухиляється від остаточної відповіді, на яку б сподівалися епістемологи: він формулює кілька рівнянь, які мали пояснити, чому індивід не є суб'єктом досвіду. Рассел виходить з того, що факт уже наперед містить у собі індивіда. Факт = (логічний) індивід + відношення. Тобто, "індивіди - це члени відношення в атомарних фактах". Водночас речення (пропозиція) = відношення (предикат) + суб'єкт (ім'я). Отже, індивід через відношення у факті пов'язаний із мовою, але пов'язаний із нею опосередковано: через логічне відношення, через предикацію [12, 24]. Рассел десубстанціалізує індивіда: порівняти індивіда із субстанцією логічно буде лише в частині їхньої самодостатності, але не до їх "збережуваності в часі" [7, 29].

Факти, про які йдеться у Рассела, - це елементи "логічно складених" об'єктів, предметів, які ми вважаємо очевидними і простими. Проте ця очевидність лише гадана: найпростіші елементи мислення потребують тривалої аналітичної роботи. Аналіз має відбуватися "від того, що є очевидним, але нечітким та двозначним... до чогось точного, ясного, визначеного..., що є справжньою істиною" [12, 18]. Один із чинників гаданої легкості складних предметів і непомітності простих атомів полягає в неточності природної мови. Описи і пропозиції в природних мовах ускладнюють розуміння, приховують факти за іменами. Завданням філософії є створення такої "ідеальної" мови, яка б виявила справжню природу світу. Мовець такої мови не помилятиметься через випадкову структуру природної мови. Ідеальна мова має бути "логічно довершеною". "У логічно довершеній мові для кожного простого об'єкта буде не більше одного слова, а все, що не є простим, складатиметься з комбінації слів, і ця комбінація, звісно, походить від складових слів для простих предметів, одне слово для кожного простого компонента. Ця мова буде цілком аналітичною і одразу показуватиме логічну структуру стверджуваних чи заперечуваних фактів... Ця мова має тільки синтаксис і не має словника" [12, 23]. Наявність правил і відсутність наперед заданих назв робить таку мову універсальною, а досвід, який вона закарбує, - легкозрозумілим. Атомарні факти Рассела і є найпростішими елементами досвіду *per se*.

Саме такий проект дав би змогу мати точний безперечний досвід, що задовольнив би науку, а в суспільному житті людини впливав би на виправлення ситуацій непорозуміння, тобто виконав би завдання єдиної теорії досвіду, як її формулював Г.Коген (1842-1918): єдина теорія досвіду має дати відповідь на наукові та практичні (моральні та суспільні) потреби людини. Теорія мови і досвіду, як її розумів Рассел, мала б виправдати перебування філософії серед успішних природничих та точних наук.

Паралельно з Расселом працював Л.Вітгенштайн (1889-1951), чий вплив на логічний позитивізм та фізикалізм віденців був чи не найбільшим. У ранній період своїх діяльності він визначав світ досвіду як сукупність станів справ. Точніше, це слід було б описати в такий спосіб: ми маємо наявні стани справ та такі стани справ, що могли бути б іншими та інакшими. Тобто, всі стани справ поділяються на актуальні та можливі. І актуальні, і можливі стани справ разом становлять цілість реальності. А світ, згідно з Вітгенштайном, - це сукупність станів справ, що існують. Однак весь масив світу тримається ще на чомусь. Це щось - мова і думка, які, попри свою основу, мають природу образу. Зв'язок між станами справ, мовою і світом відбувається через "образи" (Bild, picture). Думки і мова - це образи: "образ є моделлю реальності" [2, 12; тут і далі посилання на Вітгенштайна відбувається відповідно до нумерації тез у "Логіко-філософському трактаті"]. Образи складено з елементів, що її конституують. Кожен елемент представляє об'єкт, а комбінація у образі репрезентує комбінацію об'єктів у стані справ. Логічна структура образу і в мові, і в думці збігається з логічною структурою того стану справ, який вона репрезентує. "Саме так образ долучено до реальності; він сягає прямо її" [2, 1511]. Відтак перед нами постають рамки образу, його обмеженість, і, зокрема, те, що він не може зобразити власну образну форму.

Якщо "думка - це логічний образ фактів" [теза 3], то в переході до мови Вітгенштайн вивчає можливості смислоємності речень [теза 4]. Логічний аналіз у душі Фреге і Рассела має своїм наслідком застосування логічного числення для побудови певної системи. Пояснюючи, що "тільки речення має смисл; тільки в контексті речення ім'я має значення" [теза 3.3], Вітгенштайн визначає дві передумови смислоємності мови: 1) структура речення має збігатися з визначеннями логічної форми; 2) елементи речення мусять мати референцію (значення, Bedeutung, reference). Ці умови сягають дуже далеко, оскільки виходить, що аналіз має завершитись іменем як примітивним символом, що виявляється в надмірній абстрактності імен та (простих) об'єктів. Більше того, з огляду на ці умови логічно припустити, що логіка сама дає нам структуру і рамки того, про що можна висловитись.

Внаслідок аналізу світу-думки-мови та визначення загальної форми речень Вітгенштайн має підстави для того, аби стверджувати, що всі значущі пропозиції мають однакову цінність. Тож логічним є й той висновок, що його висловлено в сьомій тезі: "Про що немає змоги говорити, про те слід мовчати", залишивши поза цариною вимовного речення етики, естетики та метафізики. Отже, вся філософія з її епістемологічним інтересом не має засобів виразити форми пізнання і досвіду. Серед тверджень, що не мають смислу, є й пропозиції логіки. Вони не репрезентують стану справ, а їх логічні константи не є об'єктами. "Моєю засадничою ідеєю є те, що логічні константи не репрезентують. Що логіку фактів неможливо репрезентувати" [теза 4.0312]. Засадничість цієї думки в тому, що межі смислу ґрунтуються на логіці. Тавтології і суперечності логіки - межі мови і думки, а отже - межі світу. Тому-то логіка не має ані образів, ані смислів. Вирази логіки не мають смислу. Смислоємні речення завжди двополюсні. Вони перебувають у сфері, визначеній твердженнями істинності логіки. Однак самі пропозиції логіки ані істинні, ані хибні: "адже деякі з них припускають можливість будь-якого стану справ, а інші не припускають жодного" [4, 462].

Окрім станів справ, про які можна мовити, є стани, на які можна "вказати". Серед них - логічна форма світу, образна форма тощо. Ось ці форми і є формами досвіду взагалі. Вони показують себе в символічних пропозиціях, а також у невимовних пропозиціях філософії. "Що можна показати, не можна промовити", хоч воно присутнє прямо тут, у цих виразах, у самій мові. Тож "слово "філософія" має означати щось, що понад чи попід, але не поряд з природничими науками" [теза 4.111]. Саме тому філософські вислови не є хибними, вони просто позбавлені смислу [4.003].

Віденський гурток становив певну єдність на цій самій основі. Позбавленість смислу філософії, чи то "метафізики" за їх визначенням, мала бути ще раз доведена. Можна погодитись і з думкою Штеґмюлера, що "[e]мпіризм XX століття постав як ще одна спроба заперечення метафізики" [7, 45]. Справді, як явище в історії філософії емпіризм і всі його різні спрямування об'єднують не через спільну позицію, не через спільний зміст, а завдяки одній загальній настанові: обґрунтувати хибність будь-якого типу метафізики. Метафізика, про яку тут йдеться, означає і будь-яке вчення про "надчуттєві речі", і будь-яку філософію, яка домагається права формулювати нормативні вислови про будь-що. Кредо модерних емпіриків полягало передусім, у тому, що неможливо істинно висновувати щодо станів та законів дійсного світу на основі суто чистого мислення, тобто поза перевірюванням істинності суджень з боку досвідних спостережень. З огляду на це (сучасну) філософію емпірики не вважають дисципліною, яка може прислужитися справі пізнання. Тільки логіка, математика та емпіричні "науки про реальність" становлять основу пізнання.

Роль, яку філософія виконувала до емпіриків, не зводилася нанівець. Зрештою, філософію можна перенацілити: вона може зайнятися найпосутнішою справою, якщо впроваджуватиме логічний аналіз мови. Такий аналіз лежить в основі модерного емпіризму. Це стосується обох основних напрямів логічного аналізу мови: аналіз повсякденної мови на основі поглядів Вітґенштайна та створення штучної мови науки в дусі Р.Карнапа. Якщо перше спрямування аналізувало мову щодо її придатності до вираження істини, то останній був прибічником радикальної відмови від вживання повсякденної мови в науці та пропонував замінити її на штучно розроблену мовну систему.

Важливість аналізу мови для емпіризму XX ст. пояснюється визнанням необхідності перевіряти науковість окремих наук. Науковість, про яку тут йдеться, емпірики вимірювали на основі відповідності до такої вимоги: будь-яка наука має бути інтерсуб'єктивно перевірюваною. Інтерсуб'єктивна перевірюваність, зокрема, становить можливість визначити певні критерії, за якими у дискусії можна встановити істинність тих чи інших положень. Там, де вивести загальноозначущі критерії неможливо, маємо філософську ілюзію, тобто ілюзорну проблему [див. зокрема: 1, XI]. Таке кредо поділяли та його додержувалися філософи Віденського гуртка. Суперечки і дискусії в межах цього гуртка створили умови, в яких логічно-позитивістська настанова дістала своє вираження у впливових полемічних текстах, що й досі визначають чимало напрямів розвитку сучасної філософії. Серед філософів цього кола особливо впливовим був Р.Карнап.

Основні особливості його можна було б описати так. По-перше, істинну позицію слід обстоювати за допомогою логічних аргументів. По-друге, оцінювання ситуації, в якій опинилася філософія, має виходити з визнання того факту, що розвиток наук відбувається, а філософія, хоч і змінюється, не має приросту знань. По-третє, вирази наук можна перевірити, можна також проконтролювати їх генезу. А у філософії генеза положень не є такою прозорою. Це, зокрема, можна перевірити через інший основоположний факт: знання наук допомагає робити прогнози, а філософія на це не здатна. Четвертою рисою є переконання, що будь-яке наукове пізнання має відбуватися через застосування понять і висловлювань, з яких одні можуть мати значення, а інші - ні. Саме проект нового конститування емпіричних понять, заснований на зазначених переконаннях та методологічних передумовах, і було покладено в основу Карнапової праці "Логічна побудова світу".

Згідно з Карнапом, наука складається з понять та висловлювань, які мають перебувати в систематичному взаємозв'язку. Систематичний взаємозв'язок виникає в процесі аксіоматичного встановлення понять на основі кількох засадничих понять. У "Логічній побудові світу" Карнап пропонує спробу логічно і послідовно встановити систематичний взаємозв'язок наукових понять і тим самим нарешті створити справжню основу для роботи наук і неметафізичної філософії [1, 13 і далі].

Питання виведення наукових понять з кількох засадничих фундаментальних понять розглядали у своїх працях Фреґе, Рассел та Вайтгед. Карнап продовжує роботу над тим самим завданням, однак ускладнює її, оскільки інтерпретує засадничі поняття як фундаментальні аналоги емпіричних понять. Він здійснив спробу всю сукупність емпіричних понять розташувати в єдиному процесі систематичного виведення понять. Відповідно до основного принципу емпіризму система має бути заснована на виборі таких невизначених фундаментальних поняттях, які пов'язані з безпосередньо наявним та очевидним, тобто з даним у переживаннях. Адже тільки пережите на власному досвіді може бути справжньою основою для подальших висновків, бути "власно-психічним базисом" (eigenpsychische Basis) [1, 82 і далі]. Цей базис має унікальну характеристику, яка дає перевагу йому над пережитим у досвіді іншого: тільки власна психічна основа містить свідомі переживання суб'єкта. Щоправда, ця перевага стає причиною "методичного соліпсизму", спадкової вади емпірично-позитивістських філософій. Однак тут соліпсизм, на думку Карнапа, позбавлений метафізичності. Тобто, вибір на користь власно-психічної основи не стверджує, що існує тільки окремий суб'єкт з його переживаннями. Це є лише оголошення первинності того факту, що всі емпіричні поняття слід ґрунтувати суто на особисто пережитому, тобто безпосередньо даному. Крім того, вираз "власно-психічна основа" оприявнює позасистемність, зовнішність цієї основи. Дане як таке є без-суб'єктним поняттям, а поняття "Я" та "Інший" виникають на пізніших шаблях конституції понять.

Карнап твердить, що основу системи слід обирати в двох планах: у фундаментальних поняттях та фундаментальних відношеннях. Основним елементом для побудови системи він вважав "елементарне переживання", тобто неподільну спільність пережитого в певний момент. Фундаментальним відношенням Карнап називає відношення "пригадування подібності" (Dähnlichkeitserinnerung) між одним елементарним переживанням та іншим. У зведенні системи це фундаментальне відношення набуло значення основного поняття. Воно має велику вагу, оскільки дає змогу будувати коло простих відсилань елементів один на інший, які набувають смислу заміни якостей, що не можна відокремити від елементарних переживань. Такий синтетичний метод дає ті самі наслідки, що й звичайний аналіз, через що Карнап називає його квазіаналізом [1, 13, 45 і далі].

Систему, засновану на такому фундаменті, Карнап назвав конституційною системою емпіричних понять. Усі реальні поняття слід виводити на основі зазначених фундаментальних понять. За Карнапом, виводити одне поняття (поняття В) з іншого (поняття А) означає встановити загальне правило, за яким всі висловлювання, в яких випущено поняття В, можна перекласти в таких виразах, в яких випущено поняття А. Таке правило перекладу є конституційною дефініцією. Отже, весь філософський проект Карнапа зводиться на тому завданні - за умови, що, з одного боку, конституємо емпіричні поняття, а з іншого, маємо за фундаментальне відношення подібності - щоби всі емпіричні поняття було побудовано на понятті подібності. Тобто, всі наукові поняття мали б формулюватися в таких висловлюваннях, які, окрім логічних виразів, містили б тільки дескриптивні константи, тобто позначували б відношення подібності.

Від часів Локка та Г'юма філософи-емпірики намагалися довести, що всі поняття емпіричних наук можна вивести безпосередньо з внутрішніх та зовнішніх відчуттів. Однак ця програма ніколи не була виконана. Карнап зробив ще одну спробу втілити її в життя. До квазіаналізу було додано метод "числення класів". Відповідно до цього, у класи збираються певні переживання. На основі первинних переживань виводяться класи якостей, в яких репрезентуються якості відчуттів і окремих сприйняття. На основі порядків схожості цих класів якості отримуємо класи смислів, тобто класи якостей одних і тих самих смислових полів (Sinnesgebiet). А окремі смислові поля можна формально упорядкувати через число виміру. Бачимо, що цей метод рухається не з конкретно-окремого (з відчуття, приміром) до загального, а навпаки: від загального до спеціального. Тобто відчуття конститууються в останню чергу: відчуття є упорядкована пара, яка складається з елементарного переживання та певного класу якості. Отже, перед нами постає складний світ, де спочатку існує світ сприйняття, потім фізичний світ, далі - світ чужої свідомості, а потім - світ духовних чи культурних предметів. Цю ієрархію завершує поняття емпіричної дійсності.

Усі ці поняття, згадаємо, спираються на відношення між елементарними переживаннями, які становлять матеріальну основу світу. Саме тому для Карнапа методичний соліпсизм його позиції не виключав можливості називати свою систему матеріалістичною. Він неодноразово говорив, що соліпсизм і матеріалізм - то є лише типи конститутивних систем, щойно ми позбавимо їх метафізичності [1, 129; 2, 301]. Позбавити метафізичності для Карнапа - означає відмовитися від тверджень на кшталт "всі речі за своєю сутністю є фізичні", де згадуються ілюзорні поняття сутності тощо.

Як бачимо, Карнап оформив логічну побудову світу, який дається нам у відчуттях і заснований на досвіді. Однак його система викликала моментальну критику з боку його колег у Віденському гуртку. Та й сам Карнап пізніше висуває контр-тези щодо своєї конститутивної системи. Головна вада його проекту полягала в тому, що він не зміг довести можливість побудови емпіричних понять одного на іншому. Зрештою, він став віддавати перевагу "фізичним фактам" перед особистими переживаннями. Однак зв'язок його наступних поглядів із фундаментальними положеннями 1928 р. був для нього важливим. У іншій вагомій праці - "Логічному синтаксисі мови" - Карнап продовжив традицію модерного емпіризму, пов'язуючи емпірично-зумовлену картину світу з аналізом мови. Як і багато інших емпіриків ХХ століття, він поділяв думку про необхідність створення одної єдиної наукової мови. Ця думка була тісно пов'язана з його уявленням про досвід. Всі науки, що спираються на досвід, мають формулювати свої положення в термінах адекватності, тобто схожості, яку має забезпечувати мова.

Досвідні науки мають різні предмети, відмінні джерела пізнання та свої окремі методи. Однак фактом лишається і те, що науки схильні переходити власні межі і втручатися в справи одна одної. Це пояснюється тим, що відчуття, на які покладаються науки, мають як власно-психічне походження, так і фізіологічний та фізичний аспекти. Тобто в науках, на думку Карнапа, маємо суміш психічного, фізіологічного та фізичного знання, що, призвело, зокрема, і до недовершеності його проекту логічної побудови світу. Порядок у будівлі наук можна встановити через точну співвіднесення понять та законів цих рівнів науки. Мова науки має бути мовою досвіду, який дає підстави для формулювання положень психічного, фізіологічного та фізичного рівнів.

Окрім цього, важливою є теоретична вимога перевіряти науковий закон, яка має супроводжувати вислови, сформовані засобами наукової мови. Скажімо, новий закон фізики перевіряється у спостереженні та в експерименті. Закон виводить свого роду прогноз події, а спостереження підтверджує чи заперечує це передбачення. Однак теоретик і спостерігач скористовуються в процедурі підтвердження різними мовами: теоретик застосовує мову абстрактної системи понять (нечуттєвих та безякісних понять на кшталт "атом", "функція", "електрон" тощо), а спостерігач висловлює даність сприйняття, тобто поняття, що стосуються змісту і якостей. У змішанні наукових положень не можемо навести жодного логічного зв'язку між такими двома рівнями формулювань. Аби запобігти такій ситуації в емпіричній науці, Карнап разом з іншими віденцями обстоювали проект створення єдиної науки з єдиною науковою мовою.

Як у віденський період, так і пізніше Карнап наполягав на тому, що справжня наукова мова має задовольняти таким вимогам:

- 1) бути інтерсуб'єктивною, тобто такою, що нею може скористатися кожен і знаки якої для всіх означають одне й те саме;
- 2) бути універсальною, тобто такою, що може описати будь-який стан справ.

Карнап і Нойрат разом доводили, що вимоги до ідеальної наукової мови найкраще задовольняє мова фізики: вона є суто квантативною, в ній застосовуються вимірні поняття. Це означає, що вона може бути "мовою речей", "мовою світу тіл", а також і мовою досвіду. Ця мова, поряд з квантативними поняттями, має і поняття квалітативні, які пов'язуються зі спостережними якостями речей та спостережними відношеннями між речами. Окрім того, важливим є те, що фізичні поняття не тільки інтерсуб'єктивні, а ще й інтерсенсуальні, тобто дають змогу долати "власно-психічність" досвіду, який від початку вважався фундаментом логічної картини світу. Мова фізики як вірець мови науки має шанс надати науці водночас інтерсуб'єктивної значущості істинних положень і інтерсенсуальної пов'язаності з досвідом взагалі. Така фізикалістична настанова містила вимогу, щоб фізичні предикати мали вагу фундаментальних наукових предикатів взагалі.

Попри очевидні вади й цікаві рішення, запропоновані Карнапом для розв'язання наукових проблем, його емпіризм не прислужився розвитку науки. Емпіризм не є вимогою наук. Він є виявом природного намагання філософа встановити остаточну інстанцію перевірювання та підтвердження своїх гіпотез і припущень колег. Емпірики вважають, що порівняння гіпотези з досвідом є такою інстанцією, хоча й визнають неоднозначність процедури порівняння. Емпірики вірять, що теорії складаються з виразів, а спостереження не є мовним формулюванням, вони - лише переживання та вчинки. Основою наук є вирази спостережень, а їхня сукупність - це фундамент досвідних наук. Звернення до достовірності досвіду було реалізацією тієї вимоги, яку висловили неопозитивісти: послідовному логічному мисленню потрібен критерій для розрізнення істинності положень науки і хибності положень метафізики. Наслідком звернення до досвіду для логіки було те, що в логічних термінах такий критерій визначили як перевірюваність положень. Метафізичні положення хибні, оскільки вони в принципі неперевірювані. Перевірюваними є тавтологічні за своїм походженням речення, і тавтологія є своєрідним логічним виразом неопозитивістського розуміння досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Carnap R. Der logische Aufbau der Welt. - Berlin, 1928
2. Carnap R. Logische Syntax der Sprache. - Wien, New York, 1968.
3. Kraft V. Der Wiener Kreis. - Wien, 1950.
4. Quine W.V. From a Logical Point of View.- Cambridge, 1953.
5. Rüd W. Der Weg der Philosophie. - München, 2000. - B. II.
6. Russel B. On Denoting // Readings in Philosophical Analysis. - New York, 1949.
7. Stegmüller W. Hauptströmungen der Gegenwartsphilosophie. - Stuttgart, 1989.
8. Wittgenstein L. Tractatus logico-philosophicus // Wittgenstein L. Werkausgabe. - Fr.a.M., 1995. - Band 1.
9. Wittgenstein L. Wittgenstein's Lectures. Cambridge 1930-1932. - Oxford, 1980.
10. Даміт М. Логічні основи метафізики. - К., 2001.
11. Рассел Б. Знание-знакомство и знание по описанию // Рассел Б. Человеческое познание: его сфера и границы.- М., 2000.
12. Рассел Б. Философия логического атоизма. - Томск, 1999.
13. Фреге Г. Основы арифметики. - К., 2001.
14. Фреге Г. Смысл и значение // Фреге Г. Избр. работы. - М., 1997.